

(поводом “критике” Ивана Миленковића књиге Култура и идентитет Игора Ивановића објављене у Време
ну бр.
898)

Да критиковањем Другог често поприлично говоримо и о самом себи, разоткривамо своје позиције и вредности, ноторна је ствар. Ако је та критика непристрасна, прецизна и без уопштавања, искључивости и дисквалификација, она би требало да буде поздрављена као добронамерна и добродошла. Међутим, ако туђу, критиковану, једностраност и искључивост преувеличавамо, “натежемо”, генерализујемо и “укалупљујемо” у идеолошки острашћене симплификације подупрте наводном теоријском “поткованашћу”, па их ширимо уздуж и попреко са предмета критике на друга лица и појаве – добијамо не критику, већ пакосно једноумље, бескрајно тупље, безумније и опасније од онога што је смерало да подвргне првобитној критици. И то тим пре и више ако оно узима облике ученог “теоријског дискурса”, који са гордих интелектуалних висина покушава да “суди и смуди” свему око себе, трпајући у исти кош разноврсне и сасвим другачије људе и ставове, и карактерише их, на крају, манихејском искључивошћу.

Парадигматичан пример оваквог једноумног и острашћеног приступа представља “критика” књиге Култура и идентитет аутора Игора Ивановића, коју је написао Иван Миленковић, овдашњи филозоф и хуманиста. Прави циљ ове “критике”, објављене у последњем, 898. издању недељника Време, како ћемо видети, и није био само учено “поцепати” једну књигу, већ много више од тога – дисквалификовати и саме издаваче, неистинито представити њихов наводни “пројект”, денунцирати га и убацити у стереотипе “баналног зла” наспрам кога ће се, као идеални Други, велики теоријско-потковани “отворени ум” спреман за “игру облика” и “мноштво могућности и перспектива”, саморекламирали наш критичар и тако ставити на располагање свима заинтересованима за (са)учешће у жељеним преобликовањима.

Оно што прво упада у очи и што је просто невероватно је како је један такав “теоријски

утемељен дискурс” као Миленковићев поред доживљавања себе као неког “отвореног ка мноштву могућности, супстанција и различитости” заправо праволинијски, једнодимензионалан и искључив. Како увек води различитим поводима и од различитих премиса увек ка истом закључку. И то по “наштребаном” идеолошком шематизму: аутентичност и идентитет као филозофски схваћена супстанцијалност = колективистички фантазам = етнонационализам и ксенофобија = масовни злочини и ајхмановско “банално зло”. На томе се, као опозиту тоталном индивидуализму и филозофији “неаутентичности” схваћеној за апсолутну слободу могућности (које представља Миленковићево теоријско “верују”), завршава богатство различитости и нијанси оног Другог и другачијег у реалном свету. Помоћу њега се много шта не разуме, не зна, не осећа и не доживљава, трпа у исти кош и представља као “банално зло” по унапред прописаном рецепту. Оваква логика изгледа нам са добрим разлогом тоталитарна и искључива, с обзиром на њене очигледно веома сужене моћи расуђивања, које воде увек ка идентичним исходиштима, крајње произвољним, па и неистинитим закључцима. И то не први пут, чак ни према НСПМ-у и његовим ауторима.

Недавно је тако, исти “критичар”, по истом шематизму, “обртао” једну Антонићеву метафору о зомбијима као припадницима политичке опције који мисле управо помоћу овог шаблона, примењујући баш тај шематизам на Антонићев текст. Оптужио је, због метафоре о зомбијима, Антонића за “дехуманизацију Другог” која буди колективистички фантазам и претполитички етнонационализам (користећи, као “аргумент” за Антонићево потпиривање “претполитичког”, шмитовско модерно-политичко разликовање, чиме је не само извршио теоријски фалсификат, већ показао и ординарно незнање) и оптужио га за стварање (?!) “идеологије” која води у гасне коморе и банално зло. Смешно или тужно? Антонић му није удостојио реплике, да ли из сажаљења или баш из захвалности за давање очигледности његовом тексту како је логика “метафоричних зомбија” заиста, ма колико деловала “теоријски учена” и брбљива, у ствари “окамењена” и једноумна.

Сада је кроз призму поменуте “логике” у наведеној “критици” пропуштена не једна књига, већ и њен издавач и потпуно различити људи који се око њега окупљају, па је овог пута било неопходно реаговати да би се неке ствари дале до знања за убудуће. “Логика” Миленковићеве критике почиње (ничим основаном) тврдњом како екипа окупљена око НСПМ-а ради на “пројекту” (каквом?) друге врсте идеолошког разликовања од “левог” и “десног” – на оно између патриота и “бућкуриша”, као да се таква диференцирања у свим својим спорним и неспорним димензијама не дешавају у политичкој стварности мимо НСПМ-а, спонтано подлежући суду и јавности и појединаца. Затим се разне овдашње “леве” и “десне” личности, које са НСПМ-ом немају ама баш никакве везе, попут академика Михајла Марковића, политичара Дачића и Вучића, као репрезенти раније од НСПМ-а (?!) скрајнутог (како?) разликовања “левог” и “десног”, са или пуно или бар мало “патриотског” у себи, опет незнатом логиком поистовећују са нечим што се за Миленковића сматра “десним” као њиховим заједничким садржаоцем, а кога дефинише а по чему другом него по свом теоријском шематизму онога што сматра за нешто

негативно, зло, дајући му при томе главне карактеристике. То су, по њему, мање или више прикривена ксенофобија, етнонационална укорененост, нерерфлектовани патриотизам, патријархалност, хомофобија, дискурс “аутентичности”, противпросветитељски импулс и клеронационалистичко поимање савремености. На крају се све ове “карактеристике зла” проглашавају за циљ НСПМ “пројекта”, а да би се наводна логичка конструкција бар нечим подупрла, ту је и доказ – критикована књига и из ње истргнути фрагменти као непобитни аргументи у прилог исправности његове “логике”.

Разлог писања овога текста зато и није одговор на критику књиге, ни њена наводна “одбрана”. Критикована књига има и добрих и лошијих страна (о чему ће најбољи суд дати читаоци) и поједине Миленковићеве опаске нису без основа, напротив. Ван сумње је да Ивановић, као аутор књиге, заговара њему близак конзервативни, идеолошки поглед на свет који такође обилује “неизнијансираним” генерализацијама, понегде и стереотипима и предрасудама. Но, то је једна од темељних карактеристика конзервативистичког светоназора који се управо принципијелно, позитивно односи спрам предрасуда за које сматра да представљају кристализацију вишегенерацијског искуства живљења у складу са одређеним вредностима, а које тек у конкретном случају (а не теоријском виду) подлежу конкретном, искуственом преиспитивању и евентуалном делимичном ревидирању.

Није спорно ни то да књига није опремљена “академском” теоријском апаратуром, да се аутор више позива – делом и произвољно – на ауторитете, него што је вешт да се, као човек нескривено другачијег животног позива, окуша у “теоријском говору” онаквим каквим га, опхрван сопственом идеологијом и логиком, замишља Миленковић. Све то не значи да књига нема добрих страна. Стотине корисних, јасних и конкретних предлога, након приличног броја тачних оцена, а у оквиру сасвим коректно утемељене културне стратегије, представљају први покушај да се на овим просторима осмисле институционални начини деловања у културној реалности, а спрам досадашњег безидејног и јаловог “теоретисања” које се бавило начелним, парадигматским питањима, док је предлоге за деловање сводило на осуђивање “негативних културних феномена”, да би, на крају, из теоријског “нечега” завршило у практичном “ничему”.

Други, примењени део књиге, састављен од есеја различитог квалитативног домета који се баве појединим културним феноменима, између осталих садржи и неколико прворазредних текстова. Присутнима на промоцији Ивановићеве књиге је, рецимо, остало упечатљиво како је Душан Ковачевић, наш истакнути драмски писац и један од учесника скупа, под утицајем есеја “Илија Чворовић – први српски антиглобалиста” јавно, ауторефлексивно и потресно исповедио своје извињење спрам сопственог књижевног лика уз речи: “Из перспективе искуства до сада обављене транзиције у Србији, мислим

да Чворовић не само да није био превише параноичан, већ да је умногоме био у праву.” Запитајмо се да ли би и које то “теоријски утемељеније”, “непроизвољније” дело сабрано Миленковићевим светоназорима било у стању да узрокује иоле сличан ефект на једног реномираног писца?

Док учесницима трибине и рецензентима књиге, све академско-теоријским или значајним културним радницима (Коен, Ђурковић, Ковачевић, Вукадиновић), међусобно различитих животних и политичких опредељења, није био проблем да књизи пронађу мноштво добрих и похвалних страна, Миленковићу, академски и теоријско-интелектуално знатно безначајнијем од њих, за око падају само лоше стране књиге. Из контекста су извучени сегменти или реченице, фразе или понеке наивности аутора којима би требало да се подупру унапред задате тезе о неизлечивој ауторитарности, патријархалности, ксенофобији, хомофобији и осталим прокуженим, политички некоректним особинама и аутора и издавача, насупрот чему стоји критичар – “филозоф неаутентичности” са све одама хомосексуализму, “и свему мањинском и другачијем”, који мења своју супстанцијалност како му се 'оће, док у ствари ради исто, само још много горе од онога што пребацује Ивановићу. Његове стереотипе тумачи искључиво кроз призму својих, још драстичнијих стереотипа, без икакве свести о томе. Ивановић у књизи и не крије да спрам неких од политички-коректних, “мањинских феномена” нема афирмативан став, већ само констатује њихово постојање, однос овдашње “већине” према њима, и даје прогнозе последица њиховог утицаја на цивилизацијско-културној равни, али не заговара мржњу, нити било шта од онога што му се кроз “критику” импутира. Он се у књизи искључиво залаже за афирмацију оних вредности које сматра истинским, проверено исправним у историјској перспективи друштвеног живота.

Поред тога, оштрица критике, и када јетко хвали медијски домен презентације књиге, одаје утисак да јој смета чак и сама њена промоција, тј. простор који је добила у медијима, а који је бројем и словом био – један кратак прилог у вечерњем “Дневнику” и још један мањи прилог у емисији из културе. Зар је све сем потпуног медијског прећуткивања и стварања политичког и идеолошког једноумља превише? Где је ту онда прича о равноправности и толеранцији према другачијем, сем у тактичкој фразеологији?

Када је реч о самој књизи, намеће се још једно питање: ако је тако гнусно безначајна и банална, зашто јој је Време у експресном року посветило толику пажњу (три стране часописа – неочекивано пуно и за добитника Нобелове награде из књижевности, зар не?), а Миленковић употребио сва њему расположива теоријска и практична знања како би кроз њу “извео”, по ко зна који пут, своју “логику” и пренео оптужбе за “банално зло” на издаваче? Зато што је по свом ефекту “зла”, па је подобна да се на њој поново демонстрира сопствена интелектуално-глобално-коректна “правоверна доброта”?

“Логика” Миленковићеве критике отвара и многа друга питања. Мада је и сам Миленковић до сада био не само сарадник, већ и члан уредништва НСПМ-а, где је објављивао и радове, како то да себе изузима из учешћа у наводно циљаном “пројекту” кога демаскира кроз критику једне по њему затупљујуће баналне књиге? Како је могуће да не зна да је критеријум за објављивање радова и књига “екипе” са којом је сарађивао био не идеолошки и дневнополитички, већ пре свега напор у циљу пружања могућности заговорницима различитих опција и становишта да се одговорно и, колико је у њиховој моћи, интелектуално релевантно окушају у бављењу друштвеним и политичким феноменима садашњице, те да је управо са тих позиција подржана не само Ивановићева књига већ и радови свих других сарадника, укључујући и његове? Зашто спочитава редакцији НСПМ-а, чије функционисање сасвим солидно познаје, залагање за промоцију “баналног зла” са све својим медијским “саучесницима”, по њему добро упознатим са “правим циљевима који стоје иза прављења и промовисања” Ивановићеве књиге? Овакво “мишљење” дошло је само на корак од апсурда да чак и једног Леона Коена поистовети са Ајхманом и “баналним злом”. Но, са таквом идеолошком острашћеношћу, ови “мали кораци за појединца а велики за човечанство” олако се дају прећи.

Приметна апсурдност већег дела Миленковићевих “логичких конструкција” доводи нас до трећег, најзначајнијег сета питања које отвара теоријска позиција “филозофије неаутентичности” кроз чију призму он очигледно идеолошки перципира свет. Да ли је он, “заробљен у шематизам” идеологије које се “пречитао”, уопште у стању да прихвати чињеницу да постоје људи који мимо координата филозофског светоназора кога сматра исправним, део своје субјективне, личне аутентичности доживљавају кроз стварна осећања одговорности и саосећања спрема реалне политичке заједнице и људи који је чине, као и спрема сопственог порекла и поднебља коме дугују постојање, делом и свој развој, а да то не укалупљује у супстанцијалистичке теорије и проглашава их за фантазам који ове људе заробљава колективистичким химерама и метафизичким дискурсом? Није ли баш “човечанство” сачињено од индивидуа “апсолутно ослобођених од супстанцијалне аутентичности” управо тотална, врло примамљива колективистичка химера и конструкт, иза које такође провејава метафизика?

Да ли је наш “филозоф неаутентичности” и критичар у интелектуалној могућности да поима да “конструкт аутентичности”, оне лично доживљене, премда не представља нужност и не подразумева задату општост, за многе друге и другачије од њега представља делимичну датост, полазиште са кога се такође може развијати у различитим правцима, и да многи људи управо тако доживљавају своју личну слободу? За њих слобода није одсецање, отуђење егзистенцијалних монада, поседника сопствене иманентности, које се потом у саможивој игри мењања “облика и супстанција” развијају. За њих се тај “неаутентични”, а такође могући пут доживљава понајвише као нихилизам, злоупотреба и губљење унутрашње слободе. Може ли да увиди да се тако теоријски схваћена “идеална слобода развоја потенцијала” коју заговара по правилу у животу претвара понајпре у негирање делимичне датости коју личност добија својим

ограниченим постојањем, а да не пружа при томе никакве нове, суштинске индивидуалне квалитете, већ само потпирује сујету и егоцентризам? Лепо је и примамљиво мислити да се човек може олако мењати, кроз слободне изборе узимати разне идентитете и бирати мноштво супстанција насупрот “спутавању кроз аутентичност”, али колико је стварно могуће да одлукама у правцу промене идентитета неко заиста постане не нешто стварно друго, било шта, већ нешто бар мало боље, а да се при томе не “преигра” и на индивидуалном пољу? Људи који су се промењених, нових идентитета и супстанција одвојили од сваке датости окружења и наметнуте “аутентичности”, па су постали “неаутентично-многоаутентични” пуне су луднице, у виду постмодерних дупликата Наполеона, Хегела, Ајнштајна... Клиничка психологија то “постмодерно” психолошко стање “многоаутентичности” класификује као шизофренију. Да ли је могуће да један по годинама одрастао човек није до сада схватио да живот није “игра облика”, већ одговорност спрам датости света кога највећим делом нисмо могли да бирамо, и да се људи у животу спрам реалности односе и кроз њу крећу путем својих осећања и искустава, а не помоћу деридијанских, интелектуалних, вишесмислених мистификација, које осим “лепе форме” не поседују никакве квалитете за давање правих животних оријентира?

Миленковић се у својој критици књиге и издавача такође позива на фукоовско поимање односа знања и моћи, односно својеврсну “презумпцију интелектуалне кривице” сваког интелектуалног дискурса, а не поставља себи питање: није ли управо “филозофија неаутентичности”, са негативним ставом спрам сваког идентитета који није апсолутно индивидуалан, управо једно од најдрастичнијих идеолошких средстава моћи? И то оне глобалне, која кроз идеализацију себично поимане слободе са бескрајем теоријски потенцијалних могућности развоја, а кроз закидање културних, интерперсоналних идентитета, заправо поступно намеће оно што Фуко назива биовлашћу? Не реализује ли се та биовласт као добровољно, унутрашње ропство егоистички усвојених “алтернативних” идентитета, управо кроз залагање за “апсолутну индивидуалну слободу” коју пропагира постмодернистичка “филозофија неаутентичности”? Екстремно-конформистичка политичка коректност Миленковићевих критичких опаски произашлих из примене његових теоријских ставова упућује нас на то да је реч о мишљењу сасвим на линији са најнегативнијом страном иначе веома комплексног процеса глобализације, а у овдашњем случају сасвим у складу са једном идеолошким, дневнополитичком опцијом. Оном која, такође, има “логичке проблеме” односа према реалности, која никако да се “уподоби” намерама њених промотера. Која такође пати од контрадикторности типа истовременог, готово насилног приморавања сваког појединаца да се “суочи са прошлошћу” и колективном одговорношћу за почињене злочине, а која, са друге стране, негира сопствену индивидуалну одговорност према политичкој заједници сматраној за “колективистички конструкт”, уз “сјајан” изговор како у вишесмисленој постмодерни “нема издаје” и да је свака помисао у том правцу бесмислица.

Још је мудри Достојевски приметио у лику Ивана, али не Миленковића, већ Карамазова,

како претерано, интелектуално острашћено одушевљење апстрактним концепцијама љубави према човечанству и вредностима индивидуално схваћене апсолутне слободе, у стварности најчешће води од губитка осећања према реалној, широј заједници до губитка саосећања као темеља личног идентитета, по принципу (парафразирамо) – што је више апстрактно волео свет и човечанство око себе, све више је мрзео своје конкретне ближње.

Због свега реченог више би требало подозревати спрам софистициране, теоријски образложене “филозофије неаутентичности”, него од историјски превазиђених и поражених појавних облика “баналног зла”. Своје банално лице зло је одавно показало, па се, по његовом поразу, потенцијално окренуло другим, суптилнијим историјским манифестацијама, користећи након тога свој негдашњи “банални израз” пре свега за инструментализацију, етикетирање или дисквалификацију спрам оних који се, банално или софистицирано, опиру његовим новим формама деловања. Уместо деридијанске “вучје маске” у свом баналном виду, оно је поодавно почело да навлачи нове маске, укључујући и ону много опаснију, заводљивију и само наизглед толерантнију – “вучју маску” “апсолутне слободе могућности” кроз коју провејава застакљено укочени поглед острашћености, која се много теже дâ прозрети због својих, на први поглед, идеално-хуманих и “добронамерних” претензија тоталне еманципације од условљавања прокужене “аутентичности”. Но, право лице свих теоријских концепција и њихових заговорника може видети само по конкретним последицама, по принципу – “по плодовима ћете их познати”. Вредности “филозофије неаутентичности” и њених овдашњих заговорника зато се најбоље дају проценити кроз примену – овај пут, у конкретном случају, према НСПМ-у као оклеветаном издавачу једне од књига у мноштву издања. Штета због тога, јер за тако “принципијелну” дисквалификацију са друге, издавачке стране, барем у личним односима (ако већ заговорници “филозофије неаутентичности” не признају постојање ничег сем индивидуалног), није постојало ништа што би то узроковало, напротив, већ само толеранција у виду трпљења идеолошких испада и личних увреда и саосећање у виду сажалење због тога.